

АНТОН ДОНЧЕВ В ОПТИКАТА НА БЪЛГАРСКАТА БИБЛИОГРАФИЯ

Доц. г-р Петър Парижков

✧ *Правдомирова, Донка. Антон Дончев : Биобиблиография. – София : изд. За буквите – О писменехъ; Унив. изд. Св. Климент Охридски, 2005. – 264 с.*

✧ *Българската литературна критика за Антон Дончев. Състав.: Донка Правдомирова, Мариана Тодорова. – София : изд. Карина – Мариана Тодорова, 2005. – 312 с.*

75-годишният юбилей на акад. Антон Дончев (род. 14.09.1930) бе отбелязан по достоен начин от нашата културна общественост. Определена заслуга за това има и доц. д-р Донка Правдомирова, която подготви биобиблиография на писателя, а заедно със ст.н.с. д-р Мариана Тодорова – и библиография за литературнокритическата рецепция на неговото творчество.

От лични впечатления мога да потвърдя, че доц. д-р Донка Правдомирова подходи с изключителна отговорност, усърдие и любов към своята творческа задача. Високият професионализъм беше съчетан с пристрастие към писателското дело на живия класик на съвременната българска литература. При това подобни изследвания за изтъкнатия белетрист се предприемат за пръв път у нас. За нейна чест доц. д-р Донка Правдомирова се е справила блестящо с неизбежните трудности, които съпътстват този по думите на акад. Александър Теодоров-Балан „духоморен и неприносен (в смисъл недоходоносен – бел. м., П. П.) труд“ [1]. По мое убеждение съставянето на всяка библиография се подчинява на определен алгоритъм, на определени правила, но в по-широк смисъл книгоописанието е нещо много повече от проста регистрация на фактите; то е изкуство на проникновението в света на твореца с неговото своеобразие и оригиналност. „Добрата библиографска ра-

бота – пише акад. Дмитрий С. Лихачов – това са стотици попадения в целта. Тя е по своему красива – колко изящно са намерени и сполучливо, без пропуски са подбрани съответните данни. Библиографът трябва да бъде в работата си елегантен“ [2].

Тъкмо това е постигнала доц. д-р Донка Правдомирова. Както разкрива в своите „Обяснителни бележки“ към биобиблиографията на писателя, целта на персоналията е била в най-голяма пълнота да изгради цялостна представа за литературно-художественото и публицистичното творчество на акад. Антон Дончев, както и да обхване литературата за него у нас и в чужбина [3].

Хронологичните граници на библиографията са от 1946 г., когато се появява първата публикация на бъдещия писател във в. „Отечествен фронт“, до 1 август 2005 г., т. е. кръгли 60 години. С много малки изключения публикациите „от“ и „за“ Антон Дончев са прегледани и анотирани „de visu“.

Библиографията за писателя се отличава с ясна и логична композиция. Материалите, излезли изпод перото на Антон Дончев или отразяващи рецепцията на неговото творческо дело у нас и в чужбина, са групирани в три раздела: „Антон Дончев в България. Първи публикации на художествените произведения и на други текстове...“, „Литература за Антон Дончев“ и „Антон Дончев в други страни“.

В „Първи публикации...“ са посочени всички текстове на писателя, отпечатани за първи път у нас (номерирани от 1 до 156). Следващите им публикации са групирани в подраздела „Преиздания на произведенията на Антон Дончев“ (от 157 до 193). Посочени са издания, съставени и редактирани от Антон Дончев (от 194 до 197). В подраздела „Антон Дончев на други езици в България“ (от 198 до 202) са включени отделни творби на писателя и отзиви за неговото творчество.

След библиографските записи на произведенията са посочени и рецензиите за тях. Анотациите съдържат и цитати от Антон Дончев и от авторите на критичните публикации. Този подход на изследователката е уместен и плодотворен, тъй като според нея „авторовият текст и научната му рецепция изграждат компактно информационно поле, което освен че е нагледен източник за първоначалното възприятие на даденото произведение от литературната критика, но и изключително удобна форма за бъдещите научноизследователски разработки“ [4].

Разделът „Литература за Антон Дончев“ (от 203 до 431) отразява критическото възприемане на писателското творчество у нас. Посочени са отделни бележки, рецензии, статии, студии и др., в които са разгледани и интерпретирани различни аспекти от авторската индивидуалност. Библиографираните материали също са снабдени с анотации и ориентират читателя в същността на изложението. Отделено е място и на доста фриволните писания на французоизката Мари Врина-Николов (338 – „Исторически кризи и митове на националната идентичност: Няколко илюстрации от българската литература от XX век“; 348 – „Не се вторачвайте в „свещени крави““; 361 – „Да обичаш своята родина, а не своята възбуда“). Надлежащо е отбелязан и отговорът на Ерик Нольо – директор на френската къща „Духът на полуостровите“, по повод скандалната ситуация, създадена от Мари Врина-Николов около селекцията „Хубавите чужденки“ (2001) в опита ѝ да отстрани Антон Дончев от българската делегация за участие (349). Ерик Нольо определя „Време разделно“ като „шедьовър, достоен да фигурира във всички антологии на европейската литература“ [5].

В раздела „Антон Дончев в други страни“ (от 432 до 592) намират място творби на писателя в превод на чужди езици и критични отзиви за тях. Чуждестранната литературна критика е единодушна, че „Време разделно“ е исторически роман с „изключи-

телни качества“ [6]. Заслужава да приведем малко по-дълъг откъс, публикуван в „Ню Йорк Таймс“: „От безпощадната и безизходна борба, от поривите и упоритостта Антон Дончев е създал епическа проза с невероятна красота. Стилистичният триумф на автора се крие в умението му да претопи в единна сплав реалистичната и психологическа изтънчена форма на съвременния роман с епическата примитивна тъкан на народните песни и приказки. Резултатът е тотално великолепен – страница след страница на действие със странен величествен ритъм – едно богатство, което може да се сравни с това на Толкин или с музиката на Сибелиус. Вариациите, които Антон Дончев изтъква върху мита за Орфей, задълбочават духовните измерения на неговия роман с едно майсторство – толкова изтънчено – като това на Джойс или на Томас Ман“ [7]. „Български роман, достоен за Нобелова награда“ – възкликва Бенг Акселсон от Швеция [8].

Приложенията за Антон Дончев в архивните фондове на Българската национална телевизия, Българското национално радио, Българската национална филмотека и в Глобалната мрежа обогатяват по естествен и ненаатрапчив начин многостранния образ на писателя – наш съвременник и класик на българската литература.

С изящество е сътворен Справочният апарат, съдържащ Показалец на произведенията на Антон Дончев по литературни видове и по заглавия, показалци на чуждите езици, на които са преведени негови творби, на периодичните издания, в които сътрудничи, както и тематични показалци на произведенията му и на литературата за него, Именен показалец и др.

Съзнателно оставям за края на моя обзор предговора на акад. Иван Радев „Писателят пред собственото си „огледало“. Тази студия стои като скъпоценен диамант върху короната на Антон-Дончевото творческо дело. И това е не само метафора, но и оценка за автора на „Време разделно“, „Сказание за хан Аспарух, княз Слав и жреца Терес“, „Странният рицар на свещената книга“ и на поредица стойностни произведения, които всяка национална литература би желала да има в своята съкровищница.

Перифразайки названието на една от книгите на Антон Дончев, критикът го поставя сред „деветте лица“ на съвременната българска литература, защото той, Антон Дончев, е „роден романист“ [9]. Акад. Иван Радев прави литературоведски разбор на творческия път, извървян от Антон Дончев, поставяйки акцент върху емблематичните му творби – романа

„Време разделно“ и „Сказание за хан Аспарух...“. Обяснението за сравнително хладния прием на „Време разделно“ от тогавашната наша литературна критика през 60-те години на миналия век акад. Иван Радев вижда в нейната неподготвеност да възприеме мащабите, философията и поетиката на художественото мислене, присъщи на творбата. След направен „нов прочит“ на романа той не спестява и някои свои критични бележки. Не е необходимо да анализирам по-детайлно предговора – оставям на читателя сам да прецени критическото проникновение в този „свърхусвоен от читателя и половинчато усвоен от критиката“ [10] роман.

Акад. Иван Радев разглежда и в библиографски ракурс творчеството на Антон Дончев. В случая книгоописанието допълва както образа на автора – едно от „деветте лица“ на днешната българска литература, но заедно с това вярно, точно и безпощадно извайва портрета на неговия „двойник“, нарисуван от критическата мисъл.

Работата над библиографията на писателя и възприетият подход за поднасяне на критиката за него посредством аналитични анотации дават подтик на доц. д-р Донка Правдомирова в сътрудничество със ст.н.с. д-р Мариана Тодорова да подготви отделна книга – „Българската литературна критика за Антон Дончев“.

В предговора към литературнокритичния сборник (незнайно защо без заглавие) доц. д-р Донка Правдомирова разкрива целта, която са си поставили съставителите – „да се постигне интегритет между научен и биобиблиографски текст, който да изгражда двупластова и по-наситена информационна картина на изследователското поле върху творчеството на писателя в България“ [11].

Материалите са подредени в три раздела – „Оперативната критика за Антон Дончев“, „Научни изследвания върху творчеството на Антон Дончев“ и „Дискусия по повод“. Така се постига прегледност и лесна достъпност до всяка рецензия, която би заинтеригувала високотелния читател или учен.

Структурата на първия раздел съдържа отделно групирани блокове по произведения (напр. рецензии за „Пробуждане“, за „Време разделно“ и т. н.) със съответната пълна библиография на критичните публикации и текстовете на най-значимите според съставителите рецензии и отзиви. В другите два раздела е посочен източникът, в който изследването е обнародвано за пръв път.

Аналитична и задълбочена е встъпителната статия на ст.н.с. д-р Мариана Тодорова „За Антон Дончев и неговите ценители“, в която авторката прави разбор върху критическото възприемане на произведенията му в течение на половин век. Поместените в сборника студии, статии и рецензии според критичката са без претенции за изчерпателност и всеобхватност, а целят да представят най-характерните оценки за творчеството на писателя. „Без да е била разточително щедра към книгите му, българската литературна критика и наука е направила достоен прочит на творчеството на един от най-значимите български писатели, разкривайки многостранността на белетристичната му дарба“ – обобщава ст.н.с. д-р Мариана Тодорова [12]. Дълга да уточня, че тази констатация се отнася до последните 15-20 години.

В първия раздел „Оперативната критика за Антон Дончев“ личат имената на Николай Хайтов, акад. Ефрем Каранфилов, Драгомир Асенов, Георги Константинов и др., проявили своевременно критически рефлекс за стойностното при оценката на творби от писателя.

Научните изследвания върху творчеството на Антон Дончев (раздел II) разкриват модерни интерпретации на тематиката, проблематиката, документалната основа, образите, композицията и идеите на автора в най-характерните му произведения.

Доц. Любка Липчева-Гранджева прави оригинални заключения върху наративната устроеност на легендарното като канава на романа „Време разделно“ с неговите ориентации във времепространството. В „Гласът на кръвта“ изследователката заключава: „Дълготрайното битие е пределният смислов потенциал на кръвната връзка. Тъкмо затова тя е в парадоксално обратима зависимост от инстинкта за самосъхранение“ [13].

Писателят Никола Инджов в статията си „Излъчващ независимост или Третият животописец на Кръстогорието“ експонира документалните и художествените реалии на романа „Време разделно“ в по-широк исторически контекст, в националната съдба, белязана от толкова трагични колизии и упорита съпротива за оцеляване на българския род. Той намира ключа за обяснение на Кръстогорието (Родопа) като кръстна участ на България. Кръстогорието според Никола Инджов е „крайният предел на християнството и на българщината“ [14].

Иван Гранитски – поет и критик, нарича „Време разделно“ „магически роман поема“ и открива вели-

чието на героите в това, „че те са разбрали най-важната тайна на човека през всички времена – когато душата осъзнае вътрешната си светлина и слуша гласа на своето сърце, тя е безсмъртна и неподчинима, свободна и непоробима“ [15].

Проф. д-р Анани Стойнев анализира „Сказание за хан Аспарух...“ във философски план: „Тъй синтезът на Аспарух, Слав и Терес, на прабългарина, славянина и тракиеца, на конника, земеделеца и мъдреца – прераства в синтез на волността, обвързаността и знанието, на движението, покоя и съзерцанието, на настоящето, бъдещето и миналото“ [16].

Доц. д-р Лъчезар Георгиев изследва композиционните похвати, детайли и символи в „Сказание за времето на Самуила и брата му Аарона, за синовете им Радомир и Владислав, за селяка Житан и старейшината Горазд Мъдрия и за много други хора, живели преди нас“ и откроява акцентите на романа върху идеята за славянското обединение и за прабългарското начало [17]. Интересни и впечатляващи са наблюденията на доц. д-р Лъчезар Георгиев върху художествените функции на детайлите в творбата.

И литературните критици и изследователи акад. Иван Радев, проф. д-р Огнян Сапарев, Панко Анчев, доц. д-р Пенка Радева, Петко Тотев и др. подхождат към проблематиката с модерния инструментариум на съвременното литературознание и по този начин обогатяват представата ни за художествения свят на твореца.

В сборника са намерили място и публикации от дискусията (раздел III), разгоряла се по повод споменатите вече статии на Мари Врина-Николов. Достоен отговор ѝ дават проф. д-р Андрей Пантев („Генератор на омраза ли е Шекспир?“) и Николай Стоянов („Да напишем „Смешна история на Балканите““).

Извън дискусията, но свързана с нея, е статията на проф. Мария Тодорова „Ислямизацията като мотив в българската историография, литература и кино“. Отправна точка за нейните съждения е романът „Време разделно“. В триадата за извора – т. нар. „летописен разказ на Методи Драгинов“, за романа и за неговата филмова реализация авторката лансира свои виждания, които можем да приемем, да оспорим или да отхвърлим. Но безспорно тази публикация допринася за изясняване на историческата основа, върху която възниква литературната творба.

* * *

Двете книги имат значение, което далеч надхвърля юбилейния повод, по който са създадени.

Доц. д-р Донка Правдомирова, подпомогната от ст.н.с. д-р Мариана Тодорова, се е справила блестящо със задачите си. Антон Дончев е изпитание не само за литературната критика, но и за библиографията. Тъкмо поради тази причина постигнатите резултати в двете книги имат голяма стойност като пръв и при това много успешен опит за библиографски „прочит“ на бележития романист – жив класик на съвременната българска литература. Бях свидетел как работеше доц. д-р Донка Правдомирова. С възторга на откривател тя споделяше радостта си от новонамерени материали за писателя; търпеливо и всеотдайно, като „пчела цветопитаема“, ако си послужим с възрожденския израз, изграждаше тежки медоносни пити, а понякога неочаквани трудности извикваха съзи в очите ѝ. Сега всичко това е минало.

Акад. Антон Дончев стои великолепно в опиката на българската библиография и заради това, че доц. д-р Донка Правдомирова се е водила от вдъхновените думи на акад. Дмитрий С. Лихачов: „Библиографът трябва да бъде в работата си елегантен“ [18].

ЛИТЕРАТУРА

1. **Теодоров-Балан**, Александър. Книгописният труд у българите. – В: Годишник на Софийския университет. II. 1905–1906. С., 1906, с. 170.
2. **Лихачов**, Д. С. Поезията на труда на библиографа. – В: Българска библиография '85. С., 1986, с. 11.
3. **Правдомирова**, Донка. Антон Дончев. Биобиблиография. С., 2005, с. 43 и сл.
4. **Пак там**, с. 46.
5. **Пак там**, с. 158.
6. **Пак там**, с. 189.
7. **Пак там**, с. 201.
8. **Пак там**, с. 213.
9. **Пак там**, с. 9.
10. **Българската** литературна критика за Антон Дончев. С., 2005, с. 19.
11. **Пак там**, с. 7.
12. **Пак там**, с. 13-14.
13. **Пак там**, с. 145.
14. **Пак там**, с. 168.
15. **Пак там**, с. 185.
16. **Пак там**, с. 199.
17. **Пак там**, с. 224.
18. **Лихачов**, Д. С. Цит. съч., с. 11.

